

Список літератури: 1. Иоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права». М., 2000. 2. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. /О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В.Дзери, Н. С. Кузнецової. 2-е вид., допов. і перероб. К., Кн.1. 2004.

Надійшла до редколегії 15.02.07

М. В. Селіванов

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ»

Прийняття Цивільного кодексу України не поклало край дискусіям щодо визначення поняття «право інтелектуальної власності». Сьогодні існування протиріч між прихильниками проприетарного підходу [1] до визначення цього поняття та науковцями, які наголошують на виключності цих прав [2], дозволяє констатувати актуальність наукової розробки цієї проблеми.

Передумови правової регламентації відносин, пов'язаних з результатами інтелектуальної діяльності.

Суть юридичної проблеми полягає у тому, що породження людського розуму, такі, як ідея, що стоїть за винаходом, музичний твір або товарний знак, не можуть, на відміну від матеріальних об'єктів, бути об'єктом охорони від використання третіми особами в силу лише того факту, що хтось володіє ними. Після того, як щось, створене людським інтелектом, стало надбанням суспільства, його творець більше не в змозі здійснювати контроль за його використанням. Саме нездатність охороняти об'єкт в силу одного володіння ним, є наріжним каменем законодавства у сфері інтелектуальної власності [3, с. 13].

Відмінності матеріальних об'єктів від нематеріальних.

1. Будь-який об'єкт має економічну цінність у зв'язку з його споживанням, використанням – для цього існує економічний оборот.

Використання речі, як правило, пов'язано з фізичним володінням. Оскільки можливості фізичного володіння обмежені, то використовувати цю річ може одна особа або досить обмежене коло осіб.

Нематеріальні об'єкти (твір, винахід) необмежені у просторі, їх використання не пов'язано з фізичним володінням. Передумовою для використання нематеріального об'єкта є знання, інформація. Знання, інформація може бути одночасно у невизначеного кола осіб, тому існує фізична можливість використання такого об'єкта необмеженим колом осіб одночасно. Перешкодою для такого використання можуть бути не натуральні властивості речі, а тільки право – монополія, обмеження, які встановлені законом. Об'єктом обороту є окремий акт використання існуючого нематеріального об'єкта. Для багаторазового використання нічого нового повторно

виготовляти або придбавати не треба. Створений об'єкт може використовуватися як завгодно багато разів [4, с.5].

2. Необхідною умовою для цивільного обороту є монополія особи на об'єкт. Оборот існує тоді, коли особа може сказати «моє», здійснити використання об'єкта та пустити його в оборот. Всі інші не можуть цього зробити без дозволу вповноваженої особи, їх обов'язок – утримуватись від дій, які становлять монополію. Це класична формула абсолютного права.

Сама річ – матеріальний об'єкт, обмежений у просторі, за своїми властивостями виконує розмежувальну, відокремлюючу функцію. Відокремити ж один твір від іншого, розмежувати два технічних рішення досить важко.

Наприклад, це один вірш і має місце плагіат, чи два різних:

- 1) «С папой мы в забое были
уголь с ним мы там рубили»
- 2) «Мы с отцом в забое были
Уголь там мы с ним рубили»?

Чи є колесо з чотирма спицями новим технічним рішенням? Чим це колесо відрізняється від іншого?

Без чіткого розмежування, відокремлення об'єктів товарний оборот неможливий, оскільки нема що вводити в обіг та неясно, кому належить право. Для того щоб розмежувати нематеріальні об'єкти, необхідно встановити ознаки об'єкта або критерії охороноздатності. Такі критерії можуть бути встановлені тільки законом.

3. Річ завжди може бути фізично індивідуалізована і право розповсюджується на певну визначену річ. Якщо монополію на використання нематеріального об'єкта закріпити на суворо визначені форми вираження нематеріального об'єкта, то вона може бути легко обійдена. Незначні зміни твору, несуттєві додатки до технічного рішення не створюють охороноздатний об'єкт і на ці об'єкти не повинна виникати правова монополія. Саме тому право розповсюджується не тільки на чітко визначений об'єкт, а й на тотожні або схожі об'єкти.

4. Річ при використанні зношується, старіє, має фізичний знос. З часом для задоволення тих чи інших потреб необхідно набувати нову річ або ремонтувати стару. Зі знищенням речі припиняється і право. Тому речові права не мають обмежень у часі.

Нематеріальні об'єкти не зношуються. Ідея, яка стоїть за винаходом, може морально застаріти і то не завжди. Ця властивість нематеріального об'єкта викликає необхідність встановлювати строк дії права.

5. Для речі практично не існує проблема дії права у просторі, особливо для нерухомості. Важливо, щоб право власності визнавалось на території певної держави взагалі, фізичне володіння дозволяє використовувати річ.

Нематеріальні об'єкти не знають фізичних меж. Виникнувши на території однієї держави, нематеріальний об'єкт може використовуватися скрізь. Монополія на використання встановлюється в певній державі. У інших країнах ця монополія не діє, і твір або винахід може використовуватись без обмежень. Ця властивість нематеріального об'єкта спонукає до укладення спеціальних міжнародних угод.

Речі		Нематеріальний об'єкт	
Властивості	Пов'язані права	Властивості	Пов'язані права
Можливість фізичного володіння	Об'єктом обороту є сама річ	Неможливість фізичного володіння	Об'єктом обороту є кожний акт використання
Завжди існує фізична можливість відрізнити одну річ від іншої	Нема потреби встановлювати ознаки окремої речі у законі	Відрізнити, розмежувати нематеріальні об'єкти можливо за ознаками або певними критеріями	Закон завжди закріплює ознаки об'єкта або критерії охороноздатності
Річ завжди може бути фізично індивідуалізована	Право розповсюджується тільки на певну річ	Неможливо фізично індивідуалізувати нематеріальний об'єкт	Право розповсюджується не тільки на певний об'єкт, а й на тотожні або схожі об'єкти
Фізичний знос	Нема сенсу встановлювати строк дії права	Відсутність фізичного зносу	Необхідність встановлювати строк дії права
Обмеженість у просторі	Важливо, щоб право власності визнавалось на території певної держави взагалі	Необмеженість у просторі	Для виникнення права в інших державах необхідні спеціальні міжнародні угоди

Ґрунтуючись на вказаних відмінностях, було створено адекватний правовий механізм.

Загальні риси виключних прав на нематеріальні об'єкти цілком пов'язані з властивостями цих об'єктів

1. Права на нематеріальні об'єкти є виключними.

Цивільне право ґрунтується на загальному принципі – «дозволено все, що прямо не заборонено». Для встановлення монополії на використання нематеріального об'єкта необхідно, перш за все,

заборонити усім третім особам використання відповідного об'єкта. Використання нематеріального об'єкта буде можливо або самим правоволодільцем, або з його прямого дозволу. На відміну від права власності, де на перший план найчастіше виходить можливість самостійного використання речі, у виключних правах головною роллю має заборона. Саме тому, що «дозволено все, що прямо не заборонено», позитивна можливість використання не юридичне поняття, а економічна функція правового інституту заборони [5, с. 9; 6]. З цієї позиції, ст. 424 ЦК України не є точною формулою, яка адекватна змісту даного права, виходячи з його характеру, або юридичної природи.

Виключне право – це встановлена законом заборона усім третім особам використовувати нематеріальний об'єкт, відповідно до якої уповноваженому суб'єкту надається можливість дозволяти таке використання.

2. Права на нематеріальні об'єкти є абсолютними.

Класик цивілістики Г. Ф. Шершеневич писав, що виключні права посідають місце у системі прав у відділі прав абсолютних, поряд з речовими правами. Як речове право є юридичною можливістю користування матеріальними речами з усуненням всіх інших від користування цими ж об'єктами, так і виключне право надає юридичну можливість учинення певних дій з усуненням усіх інших від наслідування. Пасивними суб'єктами виключних прав є всі співгромадяни. Право виникає незалежно від волі пасивних суб'єктів. Порушником права може бути кожний, хто дозволить собі подібні ж дії. Різниця між речовими і виключними правами полягає у їх об'єкті [6].

Визнання виключних прав абсолютними дозволяє охарактеризувати ці права об'єктивно характерними їм рисами:

- а) права виникають незалежно від волі третіх осіб;
- б) усі треті особи є пасивними суб'єктами права. Вони зобов'язані утримуватися від неправомірних дій по відношенню до нетілесних, нематеріальних результатів творчої праці (творів, винаходів, тощо), так само як по відношенню до тілесних, матеріальних речей – об'єктів права власності;
- в) порушення права може бути з боку будь-якої особи;
- г) позов для захисту може бути спрямований проти кожної особи, яка порушує право;
- д) завжди існують обмеження права, пов'язані з суспільними інтересами.

3. Право розповсюджується не тільки на чітко визначений об'єкт, а й на тотожні або схожі об'єкти.

Виключне право розповсюджується на варіації нематеріального об'єкта. Для визначення варіацій законом встановлюється обсяг

правової охорони для кожного нематеріального об'єкта. Порушення права встановлюється з урахуванням обсягу правової охорони.

4. Виключне право має самостійну економічну цінність та може відчужуватись.

Комерційну цінність становить використання об'єкта. Для забезпечення цивільного обороту встановлена монополія – виключне право повинно мати можливість переходити від одного суб'єкта до іншого. Об'єктом обороту є право на використання нематеріального об'єкта, а не сам об'єкт.

5. Виключне право має дію за територією та часом.

Властивості нематеріальних об'єктів – відсутність фізичного зносу та необмеженість у просторі – обумовляють встановлення певного строку дії права та території його дії.

6. Виключні права завжди зберігають зв'язок з особистістю творця відповідного об'єкта.

Нематеріальні об'єкти, як правило створюються творчою працею людини. Творець повинен мати можливість захистити свої особисті інтереси. У зв'язку з чим виключні права «обтяжуються» особистими немайновими правами.

Визначення терміна «право інтелектуальної власності» Стаття 418 ЦК України дає визначення поняття права інтелектуальної власності. За ЦК України, право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом.

Нормативне визначення права інтелектуальної власності в цілому адекватно відображає зміст даного права. Зміст ст. 418 ЦК України дозволяє зробити висновок, що право інтелектуальної власності є умовним терміном, який позначає сукупність виключних прав. Саме найменування «право інтелектуальної власності» створює враження, що це право є різновидом права власності. Підтвердженням хибної думки є наявність ст. 41 Конституції України та розділу VI «Право інтелектуальної власності» у Законі України «Про власність». Це найменування становить певну небезпеку. Слід зазначити, що ніхто в світі не намагається розповсюдити норми про право власності на нематеріальні об'єкти. Саме тому цей термін – це літературний лозунг, а не точна юридична формула [4]. Більш точним є термін «виключні права на нематеріальні об'єкти».

Однак термін «право інтелектуальної власності» нормативно закріплений і усталений у праві, тому виходячи із загальних рис, наведених вище, спробуємо запропонувати таке його визначення.

Право інтелектуальної власності – це встановлена законом заборона усім третім особам використовувати нематеріальний об'єкт та надання уповноваженому суб'єктові можливості дозволяти використання певного нематеріального об'єкта. Право інтелектуальної власності є абсолютним, виключним, розповсюджується не тільки на чітко визначений об'єкт, а й на тотожні або схожі об'єкти, має самостійну економічну цінність і може відчужуватись.

Список літератури: 1. Підпригора О.А., Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності України: Навч. посібник для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів. К., 1998. 2. Шишка Р. Б. Охороня права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія. Х., 2002; Кухар В. І., Афанасьев В. В., Жуков В. І. Юридична природа права інтелектуальної власності врахування при вирішенні спорів // Вісник господарського судочинства. №3. 2005. 3. Основы интеллектуальной собственности. К., 1999. 4. Дозорцев В. А. Исключительные права и их развитие. // Вступительная статья к Закону РФ «Об авторском праве и смежных правах». М., 1993. 5. Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права). Учебник для вузов. М., 2000. 6. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. Издание седьмое. С.-Пб., 1909.

Надійшла до редакції 09.02.07

Є. А. Греков

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ АВТОРА ТВОРУ АРХІТЕКТУРИ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Визначенню правового становища суб'єкта авторського права приділено достатньо уваги майже всіма правознавцями, котрі досліджували інститут авторського права [1-4]. На сьогодні цивільно-правова наука виробила чітку позицію майже з усіх дискусійних питань стосовно суб'єктів авторського права, що також сприяло розвитку національного авторського законодавства.

Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права», суб'єктами авторського права є автори творів, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права (ст. 7 Закону) [5]. Правова норма приблизно такого ж змісту є і в Цивільному кодексі (далі – ЦК) України, проте перелік суб'єктів авторського права, наведений у ЦК України, є більш вдалим, оскільки у повному обсязі враховує всіх осіб, які можуть мати суб'єктивне авторське право на твір [6]. За Цивільним кодексом первинним суб'єктом авторського права є автор твору; інші фізичні та юридичні особи можуть набувати авторських прав на твір відповідно до договору або закону (ст. 435 ЦК України).

Однак, загальні норми, які регулюють авторсько-правові відносини, хоча і розповсюджуються на галузь архітектурної діяль-